

Інноваційно-інвестиційні чинники економічного зростання

УДК 338.443 : 330.341.1

КРАСНОРУЦЬКИЙ О.О., доктор економічних наук, професор,
РУДЕНКО С.В., аспірант,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ КОНЦЕПЦІЇ В ДОСЛІДЖЕННЯХ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Красноруцький О.О., Руденко С.В. Функціональні та інструментальні концепції в дослідженнях механізмів управління економічним потенціалом аграрних підприємств

В статті досліджена проблематика оцінювання та раціоналізації використання економічного потенціалу аграрних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Встановлено, що проблема ідентифікації можливостей реалізації інтересів та забезпечення економічного зростання, виявлення в них ознак системності найбільш ефективно вирішується через комплексне застосування наукових підходів до розгляду потенціалу суб'єктів економічних відносин в статичній, а в динаміці через обґрунтування механізмів управління мобілізацією вказаного потенціалу. Впорядковано теоретичні погляди на тлумачення сутності економічного потенціалу аграрного підприємства, що дозволило усунути методологічні протиріччя ідентифікації підходів до побудови архітектури та функціонування механізмів ним. Доведена пріоритетність синтетичної концепції формування економічного потенціалу в поєднанні з інструментальною концепцією побудови та функціонування механізмів управління потенціалом в контексті провадження наукових досліджень та практичної імплементації їх результатів.

Ключові слова: економічний потенціал, механізм управління, функціональна концепція, інструментальна концепція.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах динамічних змін економічних відносин суб'єктів національної економіки держави, прагнень до активізації участі в процесах міжнародної економічної інтеграції, намагання посилити позиції підприємств різних секторів та галузей економіки на внутрішньому та зовнішніх ринках, особливої актуальності набуває проблематика оцінювання та раціоналізації використання економічного потенціалу вказаних суб'єктів. Не є виключенням і суб'єкти сільськогосподарського виробництва, передусім, аграрні підприємства та їх об'єднання.

В ускладнених умовах економічного середовища, зростання обмежень входу на цільові ринки збуту продукції, деформації конкурентних відносин, науково обґрунтована ідентифікація можливостей економічного зростання суб'єктів виробничої сфери, підвищення економічної ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності їх продукції, посідає одне з центральних місць в побудові систем прийняття управлінських рішень

щодо стратегічної ідентифікації напрямів розвитку основної діяльності підприємств, імплементації відповідних стратегій, тактичного та оперативного управління, зрушень в товарній спеціалізації та галузевій структурі тощо. В свою чергу, проблема ідентифікації можливостей реалізації інтересів та забезпечення зростання, виявлення в них ознак системності найбільш ефективно вирішується через комплексне застосування наукових підходів до розгляду потенціалу суб'єктів економічних відносин в статичній, а в динаміці через обґрунтування механізмів управління мобілізацією вказаного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти вирішення проблем ідентифікації потенціалу та забезпечення розвитку соціально-економічних систем мікрорівня детально розглянуті в роботах вітчизняних вчених: В. Амбросова, О. Амосова, Є. Бойка, В. Гесця, Н. Гавкалової, І. Гришової, Б. Данилишина, С. Дорогунцева, Т. Лепейко, С. Плотницької, М. Чумаченка, О. Ульянченка та багатьох інших. Механізми, інструментарій та

процедури управління розвитком підприємств досліджувалися також і зарубіжними вченими Л. Майлсом, Д. Ментлом, Г. Мартіном, Ф. Котлером та ін. Проте динамічність зміни умов реалізації потенціалу суб'єктів економічних відносин під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників зумовлює необхідність пошуку адекватних сучасним умовам функціонування напрямів, шляхів та каталізаторів розвитку.

Не дивлячись на багатогранність та багатоаспектність досліджень науковців, які приділяли свою увагу питанням побудови та функціонування механізмів, залучення інструментів, формалізації процедур управління розвитком економічного потенціалу підприємств, зокрема, аграрних, структурізації останнього тощо, нажаль методологічно несформованими та теоретично неоднозначними залишаються наукові погляди на його сутність та, відповідно, на атрибути систем управління його реалізацією та розвитком.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є впорядкування теоретичних позицій та усунення методологічних протиріч в дослідженнях механізмів управління економічним потенціалом аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Критичний аналіз наукових поглядів на категорію «економічний потенціал підприємства» дозволив визначити її зміст, як впорядковану сукупність або систему можливостей підвищення економічної ефективності діяльності підприємства, зміцнення його конкурентних позицій та конкурентоспроможності його продукції, стабілізації розвитку та забезпечення економічного зростання. Розгляд потенціалу підприємства через призму динамічності можливостей підвищення економічної ефективності дозволяє ідентифікувати його роль та значення, як об'єкта відтворення та об'єкта управління. Останнім визначаються характеристики методологічних підходів до вибору критеріїв визначення структури економічного потенціалу підприємства.

На сьогоднішній день фактично сформованими є дві базові концепції структурізації економічного потенціалу підприємства, які відрізняються тлумаченням ієрархії базових потенціалів.

Згідно першої з них, первинним до всіх базових потенціалів підприємства є його ресурсний потенціал. Поєднання його з технологічним потенціалом формує виробничий потенціал підприємства, а синтез останнього із комерційно-збутовим потенціалом формує економічний потенціал підприємства.

Вказана концепція структурізації передбачає поділ потенціалів підприємства на базові та функціональні. При цьому ресурсний, виробничий та економічний потенціали є базовими, а кількість функціональних визначається наборами інструментів та функціональною спрямованістю трансформації та мобілізації тих чи інших складових базових потенціалів, а також комбінаціями цих складових, а отже практично є необмеженою. Крім того, ідентифікація функціональних потенціалів відповідає об'єкту управління в процесі генерування та реалізації тих чи інших стратегій управління розвитком підприємства. Тобто до функціональних потенціалів слід відносити технологічний, маркетинговий, комерційний, збутовий, інвестиційний, інноваційний, кадровий та інші види потенціалів підприємства, яким приділяється велика кількість сучасних досліджень.

Друга концепція виходить з пріоритетності ресурсного потенціалу підприємства, який фактично ототожнюється з виробничим та економічним, проте, ігнорує його первинність щодо генезису вказаних видів потенціалів. Згідно вказаного підходу, всі заходи, залучення всіх організаційно-управлінських та економічних інструментів, докладання зусиль менеджментом підприємства призводить до змін в складі та структурі ресурсного потенціалу, реалізація якого відкриває можливості підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємства. В свою чергу, ресурсний потенціал в межах даної концепції, однозначно, є об'єктом відтворення, проте, управління ним є опосередкованим через низку впливів на інвестиційну, інноваційну, маркетингово-збутову, техніко-технологічну, фінансову діяльність підприємства.

Такий підхід містить протиріччя з базовим визначенням потенціалу, в тому

числі, і ресурсного, як сукупності можливостей. При цьому, навряд чи, можливість можна розглядати в якості об'єкта відтворення. Крім того, вказана концепція не передбачає дотримання принципу ієрархічності потенціалів, їх поділ на базові та функціональні, а також допускає довільне виокремлення останніх. Вказане ускладнює наукове тлумачення економічного потенціалу підприємства, як наукової категорії, відбивається на ідентифікації напрямів наукових пошуків, а також генеруванні прикладних та практичних управлінських процедур. Власне, домінування в сучасних дослідженнях даної концепції призводить до неоднозначності трактувань складових понятійно-категоріального апарату відповідних досліджень, методологічних та методичних протиріч, а також великої різноманітності та багатоаспектності наукових робіт з результатами, часто, взаємовиключними як по відношенню одних до одних, так і до базових положень економічної науки.

Вказане, зумовлює необхідність впорядкування не тільки теоретико-

методологічних підходів до визначення дефініції «економічний потенціал підприємства», зокрема, аграрного, а й до ідентифікації його структури та ієрархічного співвіднесення з іншими сукупностями можливостей підприємства до забезпечення свого економічного зростання в двох аспектах, а саме з огляду на економічний зміст формування можливостей підвищення ефективності діяльності, а також в контексті розгляду потенціалу, як об'єкта управління.

Співставлення вказаних концепцій формування економічного потенціалу аграрних підприємств в зазначених аспектах їх розгляду свідчить про більш логічну побудову першої, її пристосованість для генерування наукових підходів щодо формування та використання механізмів управління базовими та функціональними потенціалами, а також економічного механізму розвитку потенціалу аграрного підприємства. Процес трансформації базових потенціалів підприємства згідно першої (синтетичної) концепції представлено у вигляді логіко-структурної схеми, проілюстрованої на рис. 1.

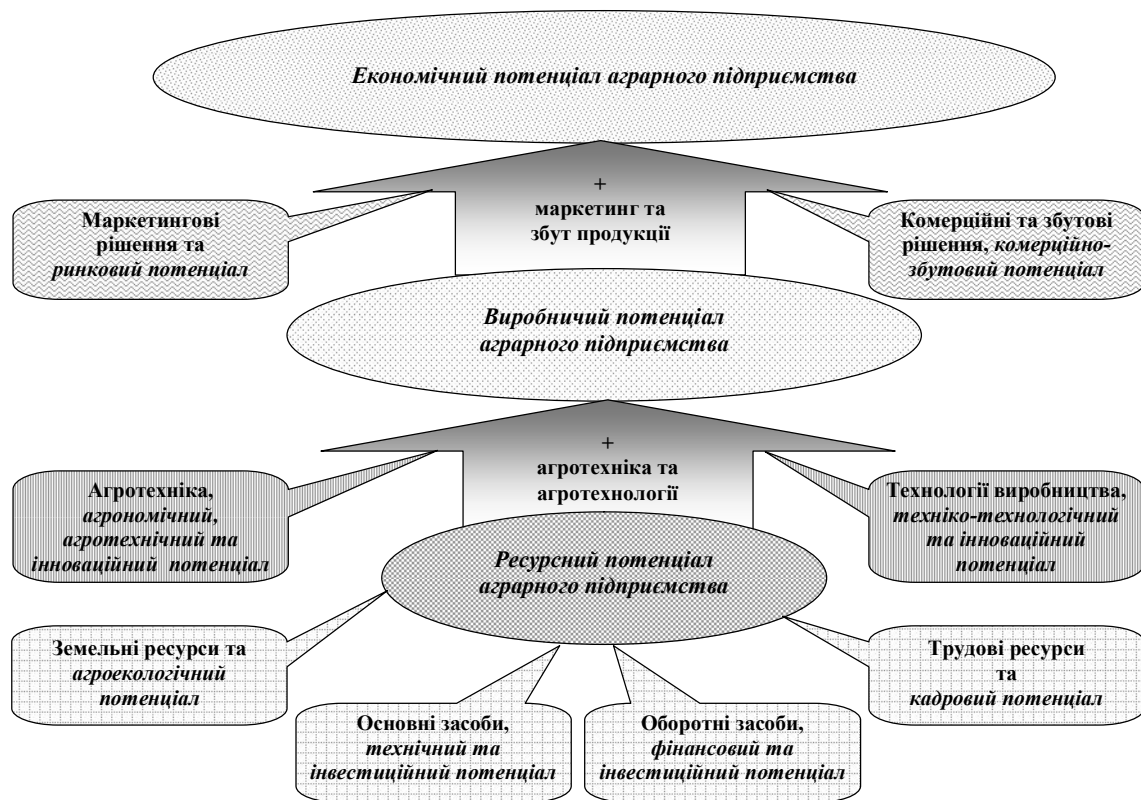

Рис. 1. Концептуальна модель ієрархічної трансформації базових та функціональних потенціалів аграрного підприємства (синтетичний підхід) *

* авторська розробка

Перелік виділених на рис. 1 функціональних потенціалів аграрного підприємства. В залежності від результатів конкретизації завдань, що стоять перед менеджментом підприємства, можуть розглядатися будь-які комбінації компонент та елементів базових потенціалів, мобілізація яких призводитиме до раціонального використання можливостей зростання та досягнення поставлених цілей розвитку підприємства.

Представлена ідентифікація об'єктів управління в процесі реалізації місії та загальної стратегії розвитку підприємства вимагає опрацювання концептуальних засад побудови та функціонування механізмів управління економічним потенціалом аграрного підприємства. Дослідження показали, що першій (синтетичній) концепції формування економічного потенціалу аграрного підприємства притаманна архітектура механізмів управління потенціалом, яка ґрунтується на інструментальному підході. В свою чергу, другій (аналітичній) концепції властивими є як функціональний, так і інструментальний підходи до побудови вказаних механізмів управління. Останнє зумовлюється довільним та невизначено ієрархічним характером виділення потенціалів підприємства та фактичною відсутністю їх типології в межах аналітичної концепції. Вказане актуалізує функціонал заходів впливу на мобілізацію можливостей економічного зростання стосовно досягнення поставлених цілей розвитку та змін в діяльності підприємства.

Узагальнення наукових позицій, в основі якої лежить функціональна концепція механізмів управління економічним потенціалом, дозволяє окреслити основні принципи побудови вказаних механізмів, а саме: чітке покладення цілей та структурування проміжних завдань, взаємодоповнюваність функцій, наявність систем контролю досягнення цілей. Універсальність принципів побудови механізмів управління в межах функціональної концепції забезпечує високий ступінь гнучкості останніх та можливість пристосування для виконання будь-яких завдань, що стоять перед підприємством, майже безвідносно до напрямку зростання. Таким чином, функціональна концепція побудови механізмів управління економічним потенціалом аграрних підприємств є

достатньо життєздатною та такою, що відповідає контексту широкого спектру економічних досліджень.

Більш цікавою в науково-прикладному аспекті та з огляду на доступність імплементації є інструментальна концепція архітектури механізмів управління економічним потенціалом підприємства. Відмінною рисою цієї концепції є поєднання стандартних наборів організаційно-управлінських рішень та залучених засобів їх реалізації у відповідності до обраної стратегії розвитку чи підвищення економічної ефективності реалізації можливостей економічного зростання підприємства. При цьому гнучкість сформованих в рамках цієї концепції механізмів управління забезпечується фактично необмеженим набором вказаних рішень, що визначається характером поставлених завдань та цілей.

Ключовим набором організаційно-управлінських інструментів управління економічним потенціалом є система заходів забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств (рис. 2). Останнє зумовлюється тим, що мобілізація інноваційного та інвестиційного функціональних потенціалів беруть участь фактично в усіх трансформаціях базових потенціалів підприємства, передусім, ресурсного, як основи формування виробничого та економічного потенціалу підприємства.

Центральною характеристикою інструментального підходу є чітка формалізація процедур стратегічного, тактичного та оперативного управління в контексті етапності забезпечення процесу економічного зростання суб'єкта, підвищення його економічної ефективності та масштабності завдань розвитку. Крім того, механізми управління в рамках інструментальної концепції синтезують інструментарій розвитку того чи іншого процесу або явища, яке виступає в якості прояву властивостей об'єкта управління, тобто економічного потенціалу, та засоби впливу на відкриття та реалізацію можливостей інтенсифікації цього процесу, тобто, власне, економічний потенціал, як це і проілюстровано на рис. 2. За рахунок такого поєднання механізм управління набуває ознак комплексності, емерджентності, адитивності та адаптивності, що в сукупності забезпечує системність побудови його архітектури.

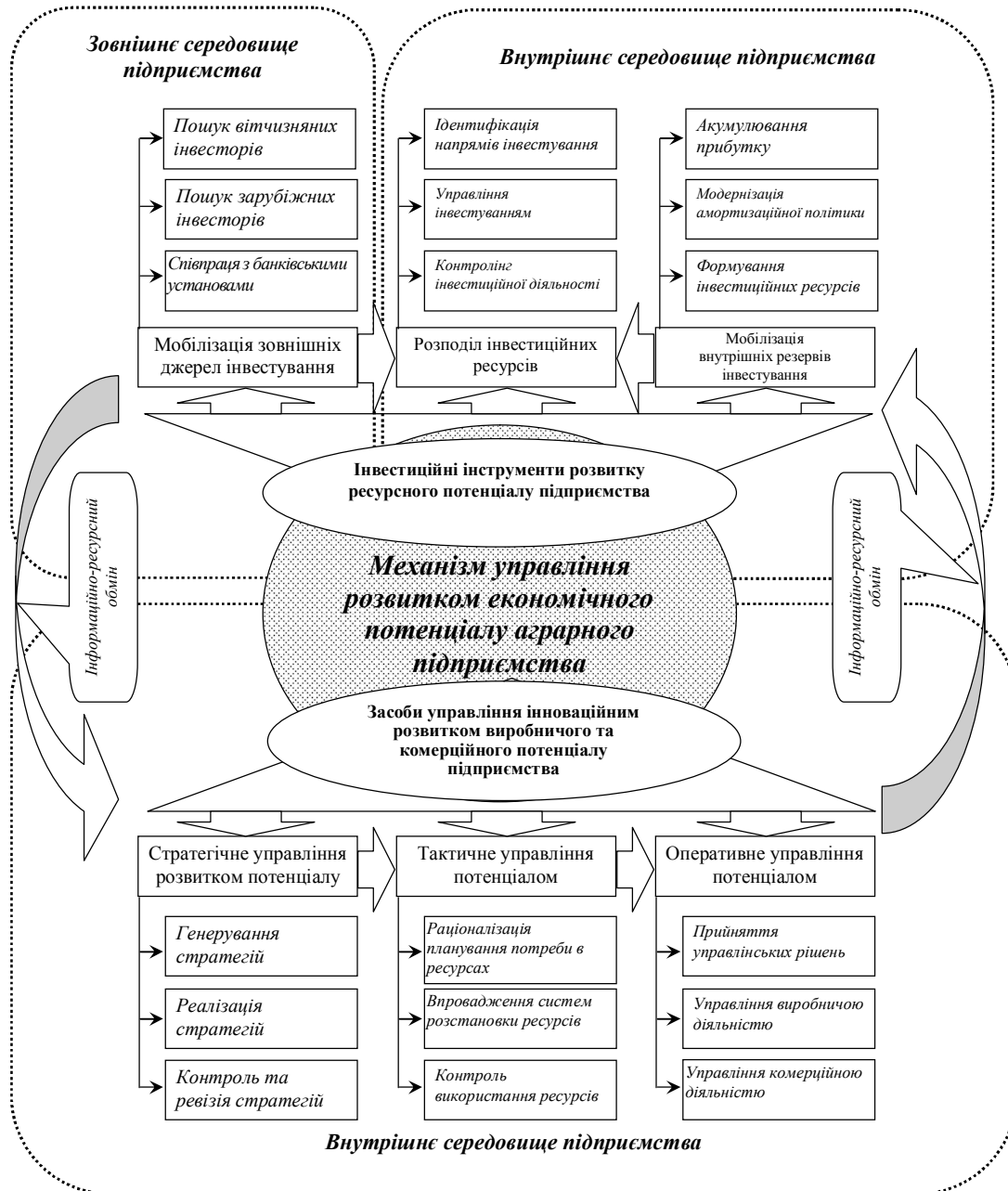

Рис. 2. Механізм управління розвитком економічного потенціалу аграрних підприємств (інструментальний підхід)

Висновки. Впорядкування теоретичних поглядів на тлумачення сутності економічного потенціалу аграрного підприємства, як об'єкта управління, дозволило усунути методологічні протиріччя ідентифікації підходів до побудови архітектури та функціонування механізмів ним. Встановлено, що в сучасних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів домінують синтетична та аналітична концепції формування та мобілізації економічного потенціалу аграрного підприємства, яким відповідають функціональна та інструментальна

концепції побудови архітектури механізмів управління ним. Ідентифікація взаємозв'язків вказаних концепцій в межах існуючих наукових підходів щодо управління економічним потенціалом дозволила довести пріоритетність синтетичної концепції формування економічного потенціалу в поєднанні з інструментальною концепцією побудови та функціонування механізмів управління потенціалом в контексті провадження наукових досліджень та практичної імплементації їх результатів.

Література

1. Амбросов В. Я. Зібрання наукових праць [в 5-ти томах] / В. Я. Амбросов. – Х. : ННЦ ІАЕ, 2010.
2. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку / В. Г. Андрійчук. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.
3. Gryshova, I.Yu. Evaluation of financial potential development factors in agricultural production / Gryshova, Inna Yu; Mityay, Oksana V; Kuzhel, Vitaliy V. // Aktual'ni Problemy Ekonomiky = Actual Problems in Economics 172 (2015): 169-175.
4. Плотницька С. І. Застосування інструментарію стратегічного управління для діагностики економічного потенціалу аграрних підприємств / С. І. Плотницька // Вісник Сумського аграрного національного ун-ту. – Серія «Економіка і менеджмент». – Випуск 5 (64). – 2015. – С. 239-244.
5. Ульянченко О. В. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: управлінський аспект: [монографія] / О. В. Ульянченко. – Суми : Довкілля, 2010. – 383 с.

References

1. Ambrosov V.Ya. (2010). *Zibrannya naukovykh prats'* [A collection of scientific papers]. (Vols. 5). Kharkiv: NNTs IAE, 2010 [in Ukrainian].

2. Andriychuk V.H. (2007). *Kapitalizatsiya sil's'koho hospodarstva: stan ta ekonomichne rehulyuvannya rozvytku* [Capitalization of agriculture: condition and economic regulation of development]. Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf», p. 216 [in Ukrainian].
3. Gryshova, I.Yu. Evaluation of financial potential development factors in agricultural production / Gryshova, Inna Yu; Mityay, Oksana V; Kuzhel, Vitaliy V. // Aktual'ni Problemy Ekonomiky = Actual Problems in Economics 172 (2015): 169-175 [in England].
4. Plotnyts'ka S.I. (2015). Zastosuvannya instrumentariyu stratehichnoho upravlinnya dlya diahnostyky ekonomichnoho potentsialu ahrarykh pidpryyemstv [Using the tools of strategic management for diagnostics of economic potential of agricultural enterprises]. *Visnyk Sums'koho ahrarynoho natsional'noho un-tu, Seriya «Ekonomika i menedzhment»* – Bulletin of Sumy national agrarian University, Series «Economics and management», issue 5 (64), pp. 239-244 [in Ukrainian].
5. Ul'yanchenko O.V. (2010). *Resursnyy potentsial ahrarynoho sektora ekonomiky Ukrayiny: upravlins'kyy aspekt* [Resource potential of agrarian sector of economy of Ukraine: managerial aspect]. Sumy: Dovkillya, p. 383 [in Ukrainian].

Аннотация

Красноруцкий А.А., Руденко С.В. Функциональные и инструментальные концепции в исследованиях механизмов управления экономическим потенциалом аграрных предприятий

В статье исследована проблематика оценки и рационализации использования экономического потенциала аграрных предприятий на внутреннем и на внешних рынках. Установлено, что проблема идентификации возможностей реализации интересов и обеспечения роста, выявления в них признаков системности наиболее эффективно решается через комплексное применение научных подходов к рассмотрению потенциала субъектов экономических отношений в статике, а в динамике через обоснование механизмов управления мобилизацией указанного потенциала. Упорядоченно теоретические взгляды на понимание сущности экономического потенциала аграрного предприятия, что позволило устранить методологические противоречия идентификации подходов к построению архитектуры и функционирования механизмов. Доказана приоритетность синтетической концепции формирования экономического потенциала в сочетании с инструментальной концепцией построения и функционирования механизмов управления потенциалом в контексте проведения научных исследований и практической реализации их результатов.

Ключевые слова: экономический потенциал, механизм управления, функциональная концепция, инструментальная концепция.

Abstract

Krasnorutsky O.O., Rudenko S.V. Functional and Instrumental Conceptions in Studies of Economic Potential Management Mechanisms of Agricultural Enterprises

The article investigates the problems of assessing and rationalizing the use of economic potential of agrarian enterprises on domestic and foreign markets. It is established that the problem of identifying possibilities of realizing the interests and growth, identify in them signs of consistency is best met through a comprehensive application of scientific approaches to the consideration of the potential of subjects of economic relations in statics and in dynamics through the study of mechanisms to control the mobilization of this potential. Orderly theoretical perspectives on the understanding of the nature of economic potential of agricultural enterprises, which allowed to resolve methodological controversies identify approaches to build the architecture and functioning mechanisms. Proven synthetic priority of the concept of formation of economic potential in combination with the instrumental concept of building and functioning of mechanisms of management potential in the context of scientific research and practical implementation of their results.

Key words: economic potential, management mechanism, functional concept, the instrumental concept.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2016 р.

